

Op Canvas startte afgelopen week *Kinderen van de Holocaust*, het laatste deel van een drieluik waarin ook kinderen van de collaboratie en het verzet aan het woord komen. De reeks lokte veel kijkers en leidde tot een bijstelling van onze kijk op de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog. Maar wat als straks ook de allerlaatste getuigen er niet meer zijn en het verleden niet meer kan spreken?

Vanuit de Mechelse Dossinkazerne werden tijdens de Tweede Wereldoorlog ruim 25.000 Belgische Joden en Roma naar Duitse vernietigingskampen gedeporteerd. FOTO COLLECTIE DOSSINKAZERNE

De Canvas-reeks die onze kijk op de geschiedenis veranderde

Timmie van Diepen

Met een half miljoen kijkers voor *Kinderen van de collaboratie* en ruim 3000 voor de vervolgreeks over de nazieten van het verzet, goede Canvas de afgelopen jaren hoge ogen met haar eigen geschiedenisreeksen. De impact was navolgend. In Breendonk kwam er na een lange loopgraafvooort eindelijk schot in de discussie rond de Cyriel Verschaeve-straat. Dat de notoire, ter dood veroordeelde collaborateur er nog altijd een straatnaam had, nota bene op een steenworp van het fort waar tijdens de oorlog duizenden tegenstanders van het naziregime werden opgesloten, stootte al jaren op onbegrip. Maar pas na de uitzending van *Kinderen van het verzet* keerde CD&V-burgemeester Koen Van den Heuvel zijn kar. Na Lanaken en een handvol andere gemeenten, zal Verschaeve binnenkort ook in Breendonk zijn straatnaam kwijt zijn.

"De reeksen hebben met de sloophamer op onze beeldvorming over de Tweede Wereldoorlog gebukt", zegt Koen Aerts, professor aan de UGent en onderzoeker bij het Cegesoma, het federale onderzoekscentrum dat zich bezighoudt met de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog in ons land. Het was Aerts die in 2014 naar Canvas stapte met het idee voor de *Kinderen van*-reeks. Zes jaar later kijkt hij tevreden terug. "Magistraat Henri Heijmans, kind van een Joodse verzetsstrijder, vertelde mij dat hij nu anders naar kinderen van collaborateurs kijkt. Dat hij ze niet langer allemaal over dezelfde kam scheert. De reeksen zorgen omzienbaar voor meer wederzijds begrip en historisch bewustzijn. Het grootste compliment zit misschien ook in de vele reacties van nabestaanden en onderzoekers in mijn inbox, en niet enkel de goede. Ze tonen dat het verleden bespreekbaar is gemaakt. Dat leidt tot tal van nieuwe vragen en opzoekingen en, zo durf ik hopen, ook tot betere kennis en inzichten bij het brede publiek."

In de reeks rond de collaboratie wordt onder andere aangegevoeld hoe de samenwerking met de nazi's in Vlaanderen lange tijd werd vergoelikt. Niet alleen door de succesvolle recuperatie en verdraaiing van de feiten door partijen als de Volksunie en het Vlaams Blok, maar ook door de rol die de CVP speelde na de oorlog. "Dat de grootste Vlaamse partij uit electorale overwegingen na de oorlog voor de herinnering aan de collaboratie koos, en niet die aan het verzet, wisten we in academische kringen eigenlijk al lang. Maar die kennis bereikte tot nu toe nooit het grote publiek. Tegelijk heeft ook de beeldvorming rond het verzet een inhaalbeweging gemaakt. Het verzet was geen groot democratisch blok, maar het waren evenmin allemaal avonturiers of bandieten."

Emotie, geen geschiedenis
Toch zijn niet alle historici onverdedd enthousiast. "Hoe groot mijn waardering voor deze reeks ook is, het ging volgens mij niet over geschiedenis", zegt Nico Wouters, directeur van het Cegesoma. "Het gaat over de naoorlogse emotionele en persoonlijke verwerking. Niet over de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog. Daar zit mijn frustratie. Ook een reeks als *Ten Oorlog* gaat in de eerste plaats over die persoonlijke verhalen. Goede geschiednisdocumentaires zie je op de VRT nog maar weinig. Sinds 1995, na de herdenking van 50 jaar bevrijding, is geschiedenis meer en meer gepolitiseerd. Het is een samenspel geworden van politiek, toerisme en media. De geschiedenis moet onmiddellijk toepasbaar zijn op vandaag. We moeten er lessen uit kunnen trekken. De nadruk ligt daardoor op het verhalenende, en vooral

het herkenbare. Zo bewandelen we altijd dezelfde, platgetreden paden."

"Nochtiams is de laatste 30 jaar veel interessanter en vernieuwend historisch onderzoek verricht in ons land. Als je vandaag naar de documentaires van Maurice De Wilde uit de jaren 80 kijkt, dan zal je merken dat hij het niet of nauwelijks over de Holocaust heeft. In de recente jaren is er veel meer onderzoek gebeurd en zijn we bijvoorbeeld te weten gekomen dat de Belgische overheden actief hebben meegewerkt aan de deportaties van Joden. Je zou daar een heel goede documentaire rond kunnen maken, die een heel nieuw verhaal vertelt. Maar dat gebeurt niet. Waardoor ik merk dat mensen mij ook telkens dezelfde vragen blijven stellen. De kennis dringt niet door."

"Als je het alleen maar aan tv-makers overlaat, riskeer je inderdaad dat je te gepolijste, lichtvoetige en spectaculaire programma's krijgt", zegt Aerts. "De afgelopen jaren zag je dat geschiednisprogramma's vooral leuk moesten zijn, maar een goede documentaire is meer dan human interest met een laagje geschiedenis. *Kinderen van* toont volgens mij aan dat het ook andersom kan. Maar alles zal de komende jaren afhangen van de populaire media en de producenten in België."

"Emotie is de maizena die nodig is om geschiedenis mee te geven, maar ik hoop dat er ook ruimte komt voor andere formats. Door de uitzendingen van *Kinderen van* heb ik gemerkt dat mensen soms echt wel zitten te wachten op droge geschiedenis. Kijk naar de steengoede BBC-reeksen over de Kelten. Canvas koopt die aan, omdat ze scoren bij een bepaald publiek. Ik hoop dat hier in Vlaanderen de drempelvrees wordt overwonnen, dat we ook zelf opnieuw documentaires durven maken als *Histories* in de jaren 90, waarbij complexe geschiedenis wordt uitgelegd. De kijkcijfers waren dan misschien iets minder, maar ik hoop dat *Kinderen van* de argwaan voor de harde geschiedenis toch een beetje heeft weggenomen."

Opgeblazen tot orakels
De vraag is wel waar nieuwe tv-reeksen hun monster moeten halen als de generatie die het heeft meegemaakt, er straks niet meer is. De kinderen van de Holocaust kunnen de gruwel van de kampen nu nog levendig op het scherm brengen, maar wat als ook zij er niet meer zijn? Hoe zal onze kijk op de Tweede Wereldoorlog dan veranderen?"

"Voor de Eerste Wereldoorlog hebben we die herde al genomen. Bij de Tweede Wereldoorlog zitten we nu in een scharmerperiode", zegt Aerts. "We verliezen het menselijke reliëf. Heel veel informatie die niet geregistreerd is, zal verloren gaan doordat ze niet meer verder wordt verteld. Maar dat leidt er soms ook toe dat de laatste getuigen door hun uniciteit worden opgeblazen tot orakels die alle waarheid in pacht hebben. Daar moeten we mee ompassen. Tegelijk denk ik dat met het verdwijnen van de laatste getuigen we ook een deel van de geschiedenis terugwinnen. Dat klinkt misschien raar, maar net het verdwijnen van de directe getuigen geeft ademruimte om andere vragen te stellen. Nabestaanden die niet durfden te spreken omdat hun vader of grootvader nog leefde, zullen nu misschien wel op zoek durven gaan naar de waarheid."

"We zeggen ook al 20 jaar dat de laatste getuigen aan het wegvallen zijn", nuanceert Wouters. "Begin jaren 90 maakte Luckas Van der Taelen al een documentairereeks met die naam. Ik verwacht ironisch genoeg de komende jaren alleen nog maar meer aandacht voor de persoonlijke verhalen. Oude opnames zullen hergebruikt worden. Het aantal getuigenissen dat verzameld is, is zo

"We mogen niet denken dat we alles al weten, want dan dreigen we alleen nog loze herdenkingen te houden, zonder inhoud"

Koen Aerts

"Ik verwacht niet dat het wegvallen van de getuigen meteen een grote impact zal hebben"

Nico Wouters

→ Kinderen van de Holocaust, iedere dinsdagavond op Canvas.

immens dat tv-makers en journalisten er nog jaren mee verder kunnen. Ik verwacht dus niet dat het wegvallen van de getuigen meteen een grote impact zal hebben. Al zullen de mensen die het meegemaakt hebben en op scholen gaan vertellen wel wegvallen. Het tastbare is er niet meer."

Bevriazing van het verleden
Aerts en Wouters vrezen vooral dat 75 jaar na het einde van de oorlog het verleden wordt bevroren. "Het lijkt alsof we op een eindpunt zijn beland", zegt Wouters. "De redenering is: we weten alles, het is duidelijk wie goed en fout was, het is nu alleen maar zaak om die lessen de komende 30 jaar te blijven herhalen. Maar net daar schuilt het grote gevaar. Het geeft een vals gevoel van veiligheid. Als de getuigen er niet meer zijn, dreigen we de geschiedenis helemaal te bevriezen en enkel nog een aantal vaste verhalen te vertellen. Geschiedenis wordt op die manier een lege doos. Terwijl er nog zo veel zaken zijn waar in België weinig onderzoek naar is gedaan."

"De dooddoener is de vraag: wat kunnen we nog leren?", zegt ook Aerts. "Terwijl er inderdaad nog zoveel is dat niet onderzocht is. Zo weten we pas sinds kort dat Vlaamse Oostfronters zich schuldig hebben gemaakt aan oorlogsmisdadens. En zo zijn er oneindeg veel voorbeelden te geven. We mogen niet denken dat we alles al weten, want dan dreigen we alleen nog loze herdenkingen te houden, zonder inhoud. We moeten de academische vrijheid behouden en vragen blijven stellen. Het wordt pas gevaarlijk als geschiednisonderzoek en -onderwijs naar de wensen van de politiek worden vormgegeven. Dat de politiek in canons gaat vastleggen wat we moeten weten en wat niet, zezegd om een soort identiteit te creëren. Net die neiging tot het vastleggen van de geschiedenis moeten we vermijden."

Collaboratievlaggen op Pukkelpop
"Dat die bevriazing van het verleden nu al bezig is, zie je aan de postiepbepaling tussen links en rechts", zegt Wouters. "Neem nu de rol over de 'collaboratievlaggen' op Pukkelpop. Dat gaat eigenlijk nergens over. De kennis en de nuance doen er niet meer toe. Het zijn puur symbolische incidenten geworden, een theater waarbij het script al op voorhand vastligt. Links zegt dat die vlaggen er geen plaats hebben, Vlaams-nationalisten voelen zich beledigd. Het is een bevriazing van het verleden waarbij iedereen zich goed lijkt te voelen. De achterban applaudisseert, maar niemand is nog geïnteresseerd om de ander te begrijpen."

"Hoe verder de geschiedenis achter ons ligt, hoe lossier er met de feiten wordt omsprongen", merkt ook Aerts op. "De Napoleontische oorlogen lijken voor ons banaal, omdat ze zo ver achter ons liggen. Maar die waren ook erg gruwelijk. Maar goed, zelfs die feiten doen er nu niet meer toe. In de Pano-reportage over Schild en Vrienden werden *memes* getoond die de Holocaust niet zo zeer ontkennen, maar er wel mee lachen. Dat gaat nog een stap verder. De kennis wordt niet afgevoerd, maar gebagatelliseerd."

"Het is daarom veel belangrijker om de toegang tot informatie te verzekeren en te blijven investeren in onderzoek en archiveren dan telkens dezelfde verhalen te blijven vertellen", zegt Wouters. "In de strijd tegen het oprukkende populisme zal dat helemaal niet efficiënt blijken te zijn. Jongeren duidelijke morele lessen aanreiken, dat werkt niet. Wat wel werkt is ze onderwijzen over de gevaren van dictatoriale regimes of de limieten van ons democratisch systeem. Jongeren daar zelf kritisch mee leren omgaan."